

*В.Л. Осецький, д-р екон. наук, проф.,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

ІНВЕСТИЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

У статті розглянуто інвестиційні складові інноваційної моделі розвитку економіки. З'ясовано, що модель інноваційного розвитку можна реалізувати шляхом виваженої державної науково-технічної політики та інвестиційних стратегій господарських систем.

Ключові слова: інвестиції, інновації, банківська система, монетарна політика.

Постановка проблеми. У системі сучасного розширеного відтворення інвестиції та інновації є ключовими категоріями. Інвестиції забезпечують реалізацію інноваційного процесу, а інновації породжують додатковий капітал, і, відповідно, нові інвестиції. Реальна економічна практика свідчить про нову якість інвестиційних чинників та інновацій, дослідити яку повинна сучасна економічна наука. Пошук моделі, яка стимулюватиме взаємозв'язок і взаємодію інвестицій та інновацій, є виключно актуальною. Окремі аспекти щодо активізації інвестиційно-інноваційних процесів в Україні досліджені сучасними вітчизняними економістами. Цим науковим проблемам присвячені праці О. Амаші, Ю. Бажала, А. Гальчинського, В. Гейця, Б. Кваснюка, А. Чухна, М. Чумаченка та інших вчених.

Однак в економічній літературі та практиці господарської діяльності ці категорії розглядаються і використовуються відокремлено. Для подолання такого становища необхідно більш глибоко розкрити внутрішні залежності між інвестиціями та інноваціями, висвітлити їх роль у забезпеченні сталого економічного зростання в Україні.

Мета статті – моделювання інвестиційних процесів як інструмента інноваційного розвитку економіки.

Виклад основного матеріалу. Принципове значення для економічної системи має той факт, що інвестиції безпосередньо пов'язані із структурними змінами в економіці та її інноваційним розвитком, оскільки на рівні збільшення норми нагромадження та підвищення інвестиційної привабливості національної економіки мають органічно поєднуватися основні структурно-функціональні фактори, інвестиції та інновації, якість співвідношення яких закладає підґрунтя для модернізації економіки та її макроекономічної збалансованості.

Між інвестиціями та економічним зростанням існує простий взаємозв'язок: без відповідних

джерел фінансування не може бути й мови про стан зростання, але наявності таких джерел може бути недостатньо для сталого зростання. Аналізуючи економічне зростання в Україні у 2000-2004 рр., дехто може вважати, що достатнє фінансування було доступним. Але ж відомо, що це не зовсім реальна картина. Недостатніми за обсягами й неефективними за структурою є інвестиційні кредити комерційних банків. У період виходу української економіки з кризи їхня частка становила менше 1 % інвестицій в основний капітал. Це означає, що подолання кризи фактично відбулося без участі вітчизняних комерційних банків.

Необхідність активізації участі банків в інвестиційному процесі впливає із взаємозалежності успішного розвитку банківської системи й економіки в цілому. З одного боку, комерційні банки зацікавлені в стабілізації економічної ситуації, яка є необхідною умовою їхньої діяльності, з іншого – стабільність економічного розвитку великою мірою залежить від ступеня стійкості й гнучкості банківської системи, її ефективного функціонування. Нині банківська система України не відповідає потребам активізації інвестиційного процесу. Основний напрям реформування банківської системи України вбачається у підвищенні стійкості банків і розвитку реальної конкуренції в банківському бізнесі. Підвищення стійкості банківської системи передбачає залучення в банківський сектор додаткового капіталу, в тому числі за рахунок удосконалення оподаткування банків, спрощення і підвищення ефективності процедур ліквідації нежиттєздатних банків. Особливе значення має подальший розвиток системи гарантування вкладів населення, без активізації якої неможливо розширити ресурсну базу банківської системи й забезпечити реальну трансформацію заощаджень в інвестиції.

Останніми роками ситуація почала змінюватися. Логікою життя інвестування пов'язується з процесами, що відбуваються у

сфері науки і технологій, але не автоматично, що потребує цілеспрямованого управління інвестиціями і наявності у менеджерів навиків стратегічного мислення. Особливу складність розв'язання завдань пошуку інвестиційних стратегій зумовлює й та обставина, що при розробленні інвестиційної політики господарських систем має враховуватися стратегічне завдання переходу на інноваційний шлях економічного розвитку.

Інноваційний шлях економічного розвитку означає, що практично кожний цикл відтворення і кожної одиниці капітальних вкладень мають бути носіями нововведень, що поліпшують або змінюють технології виробництва з метою їх більшої кінцевої (економічної й соціальної) результативності. Це можливо за умови безупинного інноваційного проектування майбутнього відтворення на альтернативній основі, коли не допускається розтрачання ресурсів на відтворення застарілих технологій. В економіці ринкового типу головним суб'єктом інноваційного процесу завжди були підприємства – фірми, корпорації, їхні об'єднання, господарські системи.

Інноваційні стратегії підприємств регіональних і галузевих господарських систем, урядів реалізуються через інвестиційні програми різних масштабів і через конкретні інвестиційні проекти. Саме вони і є об'єктами управлінських впливів щодо реалізації в інвестиційних потоках вимог інноваційного типу відтворення.

Для забезпечення концентрації інвестиційних ресурсів на пріоритетних і найбільш ефективних напрямках структурних перетворень фахівці рекомендують посилити загальний державний контроль за бюджетними коштами, які виділяються на цільові програми, увести практику конкурентного добору програм і їхніх виконавців, персоніфікувати відповідальність розробників і реалізаторів програм, укрупнювати регіональні інвестиційні програми. Невідкладною потребою нині є запровадження дієвого контролю інвестиційних програм і проектів із позицій їхньої відповідності рівню і результативним можливостям перспективних науково-технологічних інновацій.

Структурно-інноваційне оновлення економіки України має здійснюватися відповідно до загальносвітових тенденцій, з тим, щоб у кінцевому підсумку посісти відповідне місце у світовому ринковому господарстві.

Радикально змінити траєкторію інноваційних процесів можуть лише системи, зорієнтовані на

нові технології та інтенсивний тип економічного розвитку.

Формування ринку високих технологій є по суті ключовою й узагальнюючою вимогою до інвестиційних пріоритетів господарських систем, зумовлених змістом сукупного процесу економічного відтворення. Формування ринку високих технологій та інновацій стало явищем, яке постійно супроводжує економічний розвиток. Отже, із фактора зовнішнього (екзогенного) вони перетворились у фактор ендогенний. За цих умов набуває принципового значення проведення інноваційної політики стимулювання вкладення інвестиційного капіталу у внутрішній ринок високих технологій. Розповсюдження нових технологій згідно з принципом акселерації зумовлює розвиток пріоритетних інвестиційних галузей і створення необхідних передумов для модернізації інших галузей, які забезпечують реалізацію науково-технічних пріоритетів.

Україні потрібно більшою мірою зосередити увагу на реалізації інноваційної політики, яка передбачає подолання технологічного відставання та забезпечення передумов утвердження інноваційної моделі розвитку.

Центральним питанням в економіці України нині є визначення стратегічного сценарію інноваційної моделі розвитку в умовах гострої нестачі інвестиційних ресурсів, що базується на таких складових:

- підтримка національного інноваційного потенціалу, зокрема тих виробничо-технологічних систем, що мають завершений характер, інновацій базисного характеру;
- селективність підтримки напрямів інноваційного характеру для концентрації наявних ресурсів і підвищення ефективності їх використання;
- сприяння розвитку конкурентних переваг підприємств з виробництва нових високотехнологічних продуктів, особливо національних торгових марок;
- забезпечення конкурентного середовища розвитку бізнесу як найбільш адекватного завданням підвищення соціально-економічної ефективності розвитку в період суспільної трансформації;
- залучення до інноваційно-інвестиційного процесу на державному та регіональному рівнях ресурсів усіх наявних форм власності, включаючи приватну;
- запровадження єдиних національних технологічних стандартів на основі світових стандартів якості;

- розвиток інновацій інфраструктурного та організаційно-управлінського типу, що є необхідною передумовою підвищення конкурентоспроможності національних виробників [3, с. 115-116].

Інноваційна модель економічного розвитку передбачає реалізацію насамперед базових інновацій, що дасть змогу країні або регіону посісти провідні позиції в певному секторі світового ринку та залучити необхідні ресурси для виробництва. За визначенням М. Тугана-Барановського у праці “Промислові кризи у сучасній Англії, їх причини і вплив на народне життя” (1894), виробництво управляє споживанням через нагромадження капіталу та його інвестування: позикові капітали поглинають наукові відкриття і технічні вдосконалення та підштовхують виробництво. Для трансформаційних економік важливо реалізувати інноваційну модель розвитку одночасно із структурною перебудовою економіки. Саме ця необхідна передумова успішності економічного розвитку та зростання в Україні упродовж всього періоду системної трансформації не була витримана. Досягнуте макроекономічне зростання здійснювалося передусім за рахунок екстенсивного зростання – залучення тимчасово вільних виробничих потужностей переважно в базових ресурсомістких галузях – металургії, хімічній промисловості. Частка відвантаженої інноваційної продукції у валовому внутрішньому продукті становила 7,1 % у 2000 р., 5,1 % – у 2001 р., 5,7 % – у 2002 р., принципово нова інноваційна продукція склалася в обсязі ВВП і становила відповідно 2,2, 2,8 і 2,6 % [4].

Для України важливим є зростання високотехнологічного імпорту, а також постійне розширення експорту інвестиційних і споживчих товарів. З іншого боку, відносно низькі внутрішні ціни та минулорічне балансування основних світових валют на тлі стабільності гривні щодо долара США вплинули на структуру і сприяли поживленню внутрішнього попиту в 2003-2004 рр. та зумовили зміни у зовнішній торгівлі. Так, за цей період структура інвестиційного імпорту змінилася на користь продукції середньо- і високотехнологічних видів економічної діяльності.

Проблема нарощування високотехнологічного імпорту й експорту товарів виробничого призначення залишається актуальною і свідчить про те, що економічне зростання в Україні у 2003-2004 рр. не

супроводжувалося якісними змінами в інноваційному рівні імпорту товарів обробної промисловості. З огляду на вплив курсоутворення, різниця між паритетним та обмінним курсом і подорожчання євро залишаються не лише факторами стримування припливу в країну відносно дорогого для українських інвесторів і споживачів високотехнологічного імпорту, а й факторами зміни сегментації вітчизняного ринку інвестиційних товарів на користь дешевих азійських.

Зміни у географічній структурі імпорту пояснюються як ціновими чинниками, так і змінами у структурі вітчизняного попиту в бік його посилення на інвестиційні ресурси. Значне зростання імпорту інвестиційних ресурсів супроводжувалося скороченням їх експорту, що призвело до збільшення негативного сальдо в торгівлі ними. Збільшення інвестиційного імпорту не супроводжувалося підвищенням його технологічного рівня, оскільки головним чинником стало потужне зростання імпорту інвестиційних товарів, особливо за рахунок розширення імпорту автомобілів. Ці структурні процеси сигналізують, що за нинішнього стану вітчизняної економіки немає економічних обґрунтувань девальвації національної валюти і вони стануть чинником поступового зростання високотехнологічного інвестиційного українського імпорту [2, с. 6]. Звідси постає центральне завдання проміжного етапу формування інвестиційного потенціалу національної економіки – генерування серйозних стимулів до підвищення конкурентоспроможності економіки України та раціонального використання конкурентних переваг через імпортозаміщення, розвиток внутрішнього інвестиційного ринку.

Постійний дефіцит інвестиційних коштів, який збережеться ще протягом тривалого часу (а з огляду на невідкладність розв'язання комплексу соціальних завдань у середньостроковій перспективі може навіть посилитися) створює значні перешкоди для переходу на інноваційний шлях розвитку як основи нового модернізаційного проекту економіки. Як наслідок, перманентна нестабільність регуляторного середовища створює несприятливі умови для інноваційного розвитку. Незважаючи на економічне зростання, реалії економічного розвитку в Україні дають підстави стверджувати, що інновації не стали фактором зростання, який мав би бути домінуючим.

Вищевикладене актуалізувало проблему залучення інвестицій і реалізації на цій основі механізмів структурно-інноваційного оновлення економіки. Саме від її успішного розв'язання великою мірою залежить формування інвестиційної сфери та вдосконалення системи управління інвестиційними пріоритетними напрямками інноваційної спрямованості високотехнологічного розвитку промислових галузей України. Розв'язання проблеми залучення інвестицій потребує запровадження та реалізації принципів монетарної політики, функціональна модель якої була обґрунтована на початку 2001 року. Ця модель виявилась досить ефективною.

Ключовою позицією в монетарній політиці було забезпечення істотного підвищення рівня монетизації національної економіки як однієї з базових передумов її сталого зростання на основі інновацій. Розв'язання відповідного завдання передбачало, з одного боку, відчутні перевищення пропорції інвестиційних коштів, а з іншого – використання курсового якоря як одного з визначальних інструментів цінової стабілізації. Очевидно, що епоха стабільності цін навряд чи матеріалізується, поки центральним банком не вдасться забезпечити стабільність цін.

На основі вищевикладеного та з урахуванням узагальнень окремих досліджень перспективного характеру щодо утвердження інноваційної моделі розвитку слід зазначити, що інноваційний характер розвитку вимагає нагромадження основного капіталу за рахунок зростання обсягів інвестицій. Американський економіст І. Фішер доводив, що результатом будь-якого відкриття є підвищення норми доходу над витратами, зростання відсоткової ставки та пожвавлення інвестицій. Воно триватиме доти, доки не відбудеться інвестиційне зростання, доки підприємці отримують прибутки від інноваційної діяльності. Він називає цю межу граничною продуктивністю інновацій [1, с. 72]. Отже, інвестиції спрямовуватимуться в інноваційний процес доти, доки вони забезпечуватимуть прибутки. Необхідно досягти середні темпи зростання інвестицій в основний капітал на рівні не менше 9-10 % на рік.

Водночас потрібні не тільки кількісні, але й якісні зміни в інвестуванні. Йдеться про ситуацію, за якої, як мінімум, 70-80 % інвестицій мають бути, з одного боку, інноваційними, з іншого – такими, що сприяють прогресивним структурним змінам української економіки. Отже, інноваційна діяльність нерозривно пов'язана з інвестуванням, адже створення

інноваційного продукту є процесом, який потребує багато часу і коштів, тобто інвестицій. Саме спрямування інвестицій в інновації може забезпечити зміни в український сценарій економічного розвитку.

Висновки. Для забезпечення безперервного сталого економічного зростання необхідна переорієнтація економіки на інноваційний розвиток. Базовою складовою інноваційного розвитку є ефективна система інвестування капіталу. Необхідно зробити все можливе для поєднання інвестиційних ресурсів і наукового потенціалу країни, оскільки це єдиний шлях до процвітання країни.

Список літератури

1. Доллан Э. и др. Деньги, банковское дело и денежно-кредитная политика: Учебник. – М.: СПб., 1993.
2. Крючкова І. Структурні зрушення у зовнішній торгівлі України: тенденції та перспективи // Вісник Національного банку України. – 2004. – № 2(96). – С. 3-6.
3. Петкова Л.О. Економічне зростання в Україні: регіональний вимір. – Черкаси: ЧДГУ, 2004. – 271 с.
4. Статистичний щорічник України за 2002 рік. – К.: Держкомстат України, 2003. – 664 с.

Summary

This article highlights investment components of innovative development model of economy. It's stated, that innovative development model can be implemented through a balanced state research and development policy and investment strategies of economic systems.